

Lov om fangst av bardehval av 21. juni 1929 – et 75-års minne

Av Jan Erik Ringstad

Den norske hvalloven av 1929 var den første lov om fangst av hval på det frie hav. Hovedprinsippene i loven ble nedfelt i Genèvekonvensjonen av 1931 og i senere internasjonale reguleringsavtaler. Men om krefter i Norge ivret for loven, var den like mye en følge av diplomati.

I slutten av 1920-åra møtte hvalfangere på feltene ved de britiske besittelser i Vest-Antarktis konkurranse fra moderne fabrikkskip. Med opphalingslipp og enorme ferskvannsanlegg kunne de fange pelagisk – på det frie hav – uten britisk konsesjon.

Ishavsimperialisme

Mens store deler av Afrika og Asia før første verdenskrig var dominert av noen få kolonimakter, var polarområdene for det meste ingenmannsland. Nå endret dette seg. Før 1930 var stort sett områdene i nord delt mellom stater på den nordlige halvkule. Ti år etter var områdene i sør fordelt til stater på begge halvkuler, også Norge.

Dette hang bl.a. sammen med hvalfangsten. Ved to anledninger hadde britene nylig krevd områder i Antarktis, i 1906 og 1923. Begge tilfellene var situasjonsbestemt, forårsaket av norsk hvalfangst henholdsvis ved Syd Georgia og i Rosshavet. Vedtak på en Imperiekonferanse i London 1926 viste imidlertid at britene nå ønsket mer aktiv ekspansjon. Som ung, selvstendig stat hadde Norge tilstrebet gode relasjoner til Storbritannia. Uenighet om ressurser og territorier i Antarktis kunne fort føre til motsetninger.

Bouvetøya

Skipsreder Lars Christensen forsto godt verdien av fast land som støttepunkt for hvalfangst. Da han i 1927 sendte forskningsskipet "Norvegia" sørover hadde han av regjeringen Lykke (Høyre) fått myndighet til å ta *uoppdaget* land i besittelse for Norge. Ved anløp 1/12-1927 ble Bouvetøya lengst sør i Atlanterhavet annektert. Men øya var oppdaget alt i 1739, og i 1825 hevdet en engelsk kaptein at det var to øyer, Liverpooløya og Thompsonøya.

Anneksjonen var altså ikke ukomplisert og det gjorde ikke saken enklere at UD var ukjent med en søknad fra Johan Rasmussen & Co til Colonial Office om enerett til å utnytte Bouvetøya og Thompsonøya til hvalfangst. Det ble først kjent 18/1-1928 da avisene fortalte at C.O. hadde gitt Rasmussen konsesjon innenfor øyenes territorialfarvann.

Saken ble slått stort opp både i Norge og Storbritannia. Måtte konsul Rasmussen overlate øya til konsul Christensen? Måtte Norge overlate den til britene? Under overskriften *Bouvet dilemma. The struggle for the whales* skrev Daily News: "Norway has "annexed" a British island – of course by mistake". Svenska Dagbladet viste til at 3000 nordmenn årlig arbeidet i Antarktis og så den økte interesse for jordens mest avsidesliggende områder som uttrykk for hvor trang verden var blitt. I en karikaturtegning humret Nationen 21/1 over regjeringens avskjedsvist hos kongen. Med flosshatter i hendene lød det: "Og saa har vi utvidet landets territorium – vi har annektert en øy i Sydishavet". To dager etter ble anneksjonen bekreftet ved kongelig resolusjon.

Dermed la man seg ut med britene som viste til prinsippvedtak på Imperiekonferansen, mens Norge trakk vekslers på prinsipper fra nordområdene. Mowinckel (Venstre), som fikk hele konflikten med sin tids supermakt i fanget, uttalte: "Der tales ofte om to øer i dette strøk. Men for øieblikket finnes det visstnok bare en. Og jeg vilde ikke være saa bedrøvet om ogsaa denne forsvant."

Britiske vilkår

Splitter nye spesialbygde kokerier kontrahert fra 1928 av med "Kosmos" i spissen måtte få britiske myndigheter til å innse at landbasert hvalfangst var på hell. Dermed ville også deres kontroll gjennom konsesjoner forsvinne, for på åpent hav kunne de ikke gjøre sin dominans gjeldende. Der var nordmenn de eneste som kunne konkurrerer med britene om hvalen – ingen andre hadde på dette tidspunkt pelagiske ekspedisjoner. Etter noen måneders diplomati snudde derfor britene og anerkjente Norges annekasjon på visse vilkår. Norge fikk Bouvetøya mot å respektere britiske vedtak på Imperiekonferansen og forplikte seg til å *regulere hvalfangsten*. Dette skjedde gjennom Lov om fangst av bardehval.

Hvalloven

Hvalloven innførte flere nye prinsipper. Den forbød fangst av retthval, hunnhval med unge, og hvalunger, og krevde effektiv utnyttelse av dyrene. Videre ga den anledning til å forby fangst i visse farvann samt til å pålegge telegraf- og telefonforbindelse på feltet. Skytter og hvalbåtmannskap måtte ikke lønnes slik at deres fortjeneste kun avhang av antall skutte hval. En fatavgift på 20 øre skulle gå til forskning og til offentlig kontroll med at loven ble holdt.

Et supplerende reglement kom 19/7-1930. Bestyreren måtte stanse fangsten hvis kokeriet ikke tok unna på forsvarlig måte. Reglementet påla bruk av autoriserte fangstdagbøker og beskrev hvordan de skulle føres. Raderinger og overstrykninger måtte ikke forekomme, rettelser måtte tilføyes som anmerkninger. Fangstforbudet ble utvidet med blåhval under 60 og finnhval under 50 fot. Alle kokerier pliktet å ta med offentlig kontrollør som på feltet skulle ha egen lugar. For ham skulle rederiet ha 3 kroner døgnet i kost og losji. Både lov og reglement skulle slås opp om bord.

Lovens betydning

Fangstdagbøkene ga data for "International Whaling Statistics" i Sandefjord, opprettet 16/8-1929 etter britisk anmodningen. God statistikk var avgjørende for den fangstregulering franske og tyske biologer krevde alt før første verdenskrig. Fra 1926 ledet prof. Johan Hjørt en internasjonal komité som oppfordret Folkeforbundet om å samle eksperter på området. Arbeidet førte til Genèvekonvensjonen av 24/9-1931 som i hovedsak bygde på hvallovens prinsipper. Da konvensjonen dannet mønster for senere avtaler, fikk den norske hvalloven atskillig internasjonal innflytelse. Men den var ikke et ensidig norsk tiltak. Selv om også ulike norske miljøer arbeidet for regulering, var britisk diplomati omkring en fjern øy med å presse loven fram. Og Bouvetøya fikk aldri sin tiltenkte posisjon i hvalfangsten.